

Дійсність і міраж, або Люди степової глибинки

Лариса Іванишина

Кадр з фільму «Вулкан».
Режисер Роман Бондарчук.
Україна, Німеччина,
Монако, 2018.

Аналіз фільму «Вулкан» вимагає торкнутися загального і «вічного» питання – стосунків мистецтва і реальної дійсності. Дійсність, незалежну і байдужу до нашого сприйняття, кіно не репродукує. Воно формує реальність, надаючи їй людського сенсу. І все-таки, є фільми, які ніби не підпадають під це твердження. Цьогорічна робота Романа Бондарчука – співавтора сценарію та режисера фільму «Вулкан» – належить саме до таких і засвідчує його прагнення показати добре йому знайому реальність відсторонено, без емоцій і суб'єктивних оцінок, надаючи глядачеві повну можливість оцінювати зображене. Складається враження, що режисер не втручається у процес, оператор фіксував життя як документ. У своїх попередніх роботах Роман Бондарчук оволодів методом спостереження, тож навіть у цій ігровій картині залишився йому вірним. А це, безперечно, визначило характер і стиль фільму.

Для зображуваної місцевості – невеликого поселення на березі штучного моря (Каховського) – він «своя людина». Про це можна судити і за вибором природи, і за особливостями повсякдення, що подається не за логікою сюжету, а за логікою життя. Очевидно, у зйомках не обійшлося без участі місцевих мешканців, від яких сподівалися природної поведінки. А на головну роль місцевої людини – Вовчика – він обрав Віктора Жданова, актора дуже органічного в образах персонажів із народу. Тому «Вулкан» нагадує роботи режисерів італійського неореалізму, які сповідували життєву правду і робили героями своїх фільмів людей з народної гущі. У «Вулкані» притягує увагу правда, що випливає із сукупності складових: достовірності середовища, буденного життя мешканців селища, віддаленого від великих міст, дійсності без прикрас, участі непрофесійних виконавців. Майже в усіх епізодах, починаючи від злощасної заправки і закінчуючи виловом металобрухту з дна штучного моря, дійсність відштовхує, наганяє нудьгу і викликає протест проти такого безкрилого, а нерідко й сповненого невинуватого жорстокості існування. Матерія цієї дійсності агресивна вже у своєму абсурдно-потворному вигляді, вона впливає силою інерції на тамтешніх мешканців і поглинає людину сторонню, робить її своїм заручником. Характерно, що фільм прочитується

«Вулкан»

Автори сценарію: Алла Тютюнник, Дарина Аверченко, Роман Бондарчук
Режисер Роман Бондарчук
Оператор Вадим Ільков
Художник Кирило Шувалов
Композитор Антон Байбаков
Продюсер Олена Єршова
У ролях: Віктор Жданов, Сергій Степанський, Христина Дейлик, Тамара Соценко
«Татофільм», ГО «Південь», elemag pictures GmbH (Лейпциг).
Україна, Німеччина, Монако.
Нагороди: Приз за найкращу режисуру на I МКФ в Алмати, Гран-прі на XV МКФ «Золотий абрикос» у Єревані, Гран-прі на Міжнародному фестивалі нового кіно у м. Спліт, Хорватія.

по-різному: ось бачите, в якій затхлій, фактично кримінальній атмосфері живуть люди цієї степової глибинки. І навпаки: незважаючи на таку затхлу, по суті кримінальну атмосферу, люди продовжують тут жити. Або існувати. Це вже як хто оцінить.

Роман Бондарчук продемонстрував риси своєї, уже пізньої режисури: бажання показувати життя, як воно є, побут з вивіреними деталями, документалізм. Складніше даються йому персонажі. Звісно, в кожного режисера є своя мотивація вибору актора, і той може цілком його задовольняти, а от глядач актора не сприйме. Щоправда, цього не скажеш про Вовчика – він людина розумна, своєрідна, навіть дотепна, свого часу був директором рибгоспу, з розпадом СРСР все, що тому рибгоспу належало, місцеві мешканці розтягнули, і тепер він заповнює своє життя пошуками «артефактів» з часів Другої світової війни, сподіваючись їх продати комусь із німців, а ще збирає і здає металобрухт, продає «чарівний» клей на місцевому ринку. Очевидно, такий спосіб життя його не задовольняє, проте він упевнено переконує свого «квартиранта» у доцільності своєї «підприємливості». З мірками «підприємливості» він підходить і до Лукаса, який мимоволі став мешканцем їхнього дому. Лукас – молодий чоловік, який возив у легковикі спостерігачів ОБСЄ по території, наближений до бойових дій (про воїнів, які тримають лінію оборони, нагадують військові машини, що промчать

Кадр з фільму «Вулкан».
Режисер Роман Бондарчук.
Україна, Німеччина,
Монако, 2018.

дорогою). Він індиферентний, навіть загальмований, не здатний орієнтуватися в несприятливій ситуації. Чи можна назвати його шукачем істини? Навряд. Він мовчазний і пасивний, фатум заносить його в глушину, в ситуацію безнадії й малоперспективних пошуків виходу. Лукас опиняється в пастці, дедалі глибше занурюючись у безвихідь, у трясовину буднів затхлого середовища. Мотивацій, чому герой не може вибратись із цього «полону», режисер пропонує достатньо: то в автобуса, яким він намірився їхати першого ж вечора до міста, хулігани проколюють шини, і транспорт вже нікуди не їде (далі про автобус автори забувають). Місцева красуня Марушка, яка й запросила Лукаса до їхнього дому, на що той легковажно погодився, затуляє його на розваги в місцевий гуртожиток. Там у Лукаса крадуть піджак з документами і грошми, а спроби його знайти і звернення до місцевої поліції нічого не дають, натомість його заарештовують, і Вовчик змушений пожертвувати певну суму «на наші правоохоронні органи», щоб визволити його. Перший день втрачено марно, а тим часом почалися пошуки зниклих співробітників ОБСЄ, обласне телебачення постійно звертається до глядачів, щоб повідомили про них, якщо хтось що-небудь знає. Саме їх Лукас залишив у машині, яка спинилася через неякісне пальне, і треба було в безлюдному степу знайти допомогу. Поки знайшов вантажівку і прибув на місце, ні легковика, ні людей уже не було, і куди вони зникли – невідомо. Машину, щоправда, Лукас згодом помітив крізь відчинені двері поліцейського гаража, а от куди поділися пасажирки, автори так і не поясняють – їхня увага спрямована на перипетії, пов'язані з Лукасом. Окрім завданих матеріальних збитків – украдених грошей, документів і мобільника, він знає фізичного насильства, стає хлопчиком для побиття в прямому значенні цього слова. Через свою пасивність головний персонаж стає об'єктом – не тільки для побиття, а й для зваблення, для експлуатації. Його б'ють місцеві за те, що привернув до себе увагу Марушки. Та цей досвід його нічому не вчить, через якийсь час він, як і у випадку з гуртожитком, необачно опиниться на фермерському багатті, і там його «з доброго дива» жорстоко поб'ють охоронці ферми і вкинуть у яму, з якої вилізти неможливо.

Він міг би там загинути від голоду і спраги, якби Вовчик вночі не витяг його з ями і не привіз додому. Тепер Лукас, віддавши все, що в нього було, стає заручником ситуації, таким собі наймитом, допомагає господареві в нехитрому промислі й піддається чарам Марушки, яка, можливо, плекає надію, що молодий чоловік допоможе їй вибратись звідси. До речі, в аналізі цього фільму доводиться вживати слово «можливо», тому що фільм не передбачає однозначності, це простір, де панує припущення.

Режисера не цікавить психологія персонажа, його переживання, для нього він – засіб вибудувати картину життя біля Каховського водосховища, яке час від часу виникає в кадрі, як і супутні йому частини індустрії: грандіозний міст, ворота шлюзів (правда, фрагментарно, цілісної панорами оператор не дає). Як протиставлення водосховищу сприймається панорама степу із засохлими стеблами соняшничиння. Чому тут такий занепад – і матеріальний, і моральний? Чи не штучне море, яке порушило одвічний устрій, виною? Вустами Вовчика та його матері-резонерки автори пояснюють неможливість змін і неможливість цю землю покинути: «Це у вас в столиці президент, влада, закон, а в нас ні президента, ні влади, ні закону», – говорить літня жінка. «Чому ж ви не поїдете куди-небудь звідси?» – допитується Лукас. «Тому що нас тримає земля», – відповідає вона.

І звичка. Людина звикає до всього – і до незграбно збудованого житла, яке Вовчик називає ковчегом, і до мовчазних поліцейських, які промишляють здирицтвом, і до брутального видовища, що його пропонує глядачам фокусник, і до безчинства так званих фермерів. Режисер не ідеалізує місцевих мешканців: замість послівчувати Лукасу, в якого вкрали речі, вахтерка з гуртожитку грубо відповідає: «Ти хто такий? Йди звідси, свободен». Тому група співачок, що кілька разів зринає у стрічці з ніжною піснею «Пливе човен...», і сприймається як щось нереальне й неможливе. «Міраж...», за словами Вовчика.

Локальну історію показано так, що фільм привернув увагу міжнародної кіноспільноти, фільм побував у конкурсах численних МКФ і на деяких здобув переконливі нагороди. На широкий екран він вийде на початку року.